

ЩЕБЕТЮК

Наталія Борисівна,

доктор історичних наук,

старший науковий співробітник,

Інститут історії аграрної науки, освіти і

техніки ННСГБ НААН

Shchebetyuk@ukr.net

(м. Київ)

**ФОРМУВАННЯ МОДЕЛІ УПРАВЛІННЯ АГРАРНОЮ НАУКОЮ В
УКРАЇНІ (20-і рр. ХХ ст.): ІСТОРИКО-НАУКОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ**

У статті розглянуто процес пошуку методів і принципів створення системи організації наукового забезпечення розвитку сільського господарства в Україні впродовж 20-х рр. ХХ ст. Обґрунтовано актуалізовану потребу в набутих знаннях щодо здійснення нововведень в управління вітчизняною інноваційною діяльністю в історичній ретроспективі. На основі результатів історико-наукового аналізу розкрито один із прикладів винайдення й впровадження ефективних новітніх підходів у практику аграрної сфери як інноваційних продуктів певного відрізка історичної доби країни. Встановлено, що попередні трансформації управлінського апарату не принесли ефективних результатів через масштабність організаційних робіт, безперервні дискусії та інші чинники. Охарактеризовано новостворені проекти різних інституцій через виокремлення найбільш раціональних, подальша успішна діяльність яких заклала науково-організаційне підґрунтя, що посприяло розвитку галузевого експериментаторства в академічну форму діяльності.

***Ключові слова:** аграрна наука, інноваційна діяльність, галузеве дослідництво, історичний досвід, організаційні моделі.*

**FORMATION OF MODEL OF AGRICULTURAL SCIENCE
MANAGEMENT IN UKRAINE (20's of 20th century):
HISTORICAL AND SCIENTIFIC ASPECT**

The article deals with the process of finding methods and principles for establishing a system for organizing scientific support for the development of agriculture in Ukraine during the 1920's. The updated need for the acquired knowledge on implementation of innovations in the management of domestic

innovative activity in the historical retrospective is substantiated. On the basis of the results of historical and scientific analysis, one of the examples of the invention and introduction of effective new approaches to the practice of the agrarian sphere as an innovative product of a certain segment of the country's historical period is disclosed. It was established that previous transformations of the management apparatus did not bring effective results due to the scale of organizational work, continuous discussions and other factors. The newly created projects of different institutions were characterized through the selection of the most rational, the further successful activities of which laid the scientific and organizational background, which contributed to the development of industry experimentation in the academic form of activity.

Key words: *agrarian science, innovative activity, branch research, historical experience, organizational models.*

ФОРМИРОВАНИЕ МОДЕЛИ УПРАВЛЕНИЯ АГРАРНОЙ НАУКОЙ В УКРАИНЕ (20-е гг. XX в.): ИСТОРИКО-НАУКОВЕДЧЕСКИЙ АСПЕКТ

В статье рассмотрен процесс поиска методов и принципов создания системы организации научного обеспечения развития сельского хозяйства в Украине на протяжении 20-х гг. XX в. Обоснованно актуализированную потребность в приобретенных знаниях по осуществлению нововведений в управление отечественной инновационной деятельностью в исторической ретроспективе. На основе результатов историко-научного анализа раскрыт один из примеров изобретения и внедрения эффективных новейших подходов в практику аграрной сферы как инновационных продуктов определенного отрезка исторического времени страны. Установлено, что предыдущие трансформации управленческого аппарата не принесли эффективных результатов из-за масштабности организационных работ, непрерывных дискуссий и других факторов. Охарактеризованы вновь созданные проекты различных институций через выделение наиболее рациональных, дальнейшая успешная деятельность которых заложила научно-организационное основание, что способствовало развитию отраслевого опытничества в академическую форму деятельности.

Ключевые слова: *аграрная наука, инновационная деятельность, отраслевое исследование, исторический опыт, организационные модели.*

За час свого нетривалого існування (з 2001 р.) Інститут історії аграрної наук, освіти та техніки Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки Національної академії аграрних наук України створив велику кількість фундаментальних праць з історії розвитку вітчизняної аграрної науки, серед яких вирізняються напрацювання академіка НААН В.А. Вергунова [1, 2]. Її персоніфіковане, біобібліографічне наповнення віддзеркалює виключну роль

особистості в еволюційному поступі науки і гідне пошанування нащадками. Залишається досить широкий спектр малодосліджених питань означеної проблематики, зокрема стосовно механізмів, особливостей, або окремих аспектів нововведень в аграрній сфері та її науковому супроводі. Багатогранність дослідницьких пошуків сприяє формуванню концепції удосконалення теоретико-методологічного підґрунтя визначення еволюційних моделей функціонування академічної галузевої науки в Україні.

У межах тематики прикладного дослідження 44.00.04.03.П «Науково-організаційні та регулятивні засади інноваційної діяльності в системі аграрної науки: теоретико-методологічні, історико-наукознавчі, архівні, біобібліографічні аспекти дослідження» на 2016–2018 рр. (№ держреєстрації 0116U002102) співробітники сектору наукознавства досліджували історію формування науково-організаційних основ вітчизняної аграрної науки та інноваційної діяльності в її межах упродовж 20-х рр. ХХ ст. Маючи на меті висвітлення отриманих результатів, насамперед, зупинимось на трактуваннях поняття «інноваційна діяльність» та його зв'язку з історичним процесом формування теоретико-методологічних і науково-організаційних основ вітчизняної аграрної науки.

Інноваційна (від англ. Innovation– нововведення) діяльність – це вид діяльності, пов'язаний із трансформацією наукових досліджень і розробок, інших науково-технологічних досягнень у новий чи покращений продукт, в оновлений чи вдосконалений технологічний процес, що використовується у практичній діяльності, чи новий підхід до реалізації соціальних послуг, їх адаптацію до актуальних вимог суспільства [3]. Загалом, тлумачень суті інноваційної діяльності є чимало. Зокрема, згідно Закону України «Про інноваційну діяльність» [4] – це діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск нових конкурентоздатних товарів і послуг. Інноваційною діяльністю є всі наукові, технологічні, організаційні, фінансові та комерційні дії, що реально приводять до здійснення інновацій або задумані з цією метою. Деякі види

інноваційної діяльності є інноваційними самі по собі, інші не мають цієї властивості, але теж необхідні для здійснення інновацій. Інноваційна діяльність включає також дослідження і розробки, не пов'язані прямо з підготовкою якої-небудь конкретної інновації [5]. Крім того, інноваційна діяльність – одна з форм інвестиційної діяльності, що здійснюється з метою впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво і соціальну сферу. До об'єктів інноваційної діяльності належать, насамперед, інноваційні програми і проекти, а також нові знання та інтелектуальні продукти.

Результатом інноваційної діяльності є новий або додатковий продукт, або продукт з новими якостями. Згідно вказаного закону, інноваційний продукт – результат науково-дослідної або дослідно-конструкторської розробки, що відповідає вимогам, встановленим Законом. Це результат системної діяльності, спрямованої на реалізацію досягнень науково-технічного прогресу та їх удосконалень, що сприяє кількісним і якісним змінам у внутрішньому середовищі підприємства й забезпечує підвищення ефективності та отримання конкурентних переваг.

Інновації – об'єкти впровадження чи процес, що веде до появи чогось нового – новації. У науковий лексикон цей термін у середині минулого століття вперше ввів австрійський економіст Й. Шумпетер, що в буквальному перекладі означає «втілення наукового відкриття, технічного винаходу в новій технології або новому виді виробу». Крім того інновація розглядалася Й. Шумпетером як нова функція виробництва, її нова комбінація. Також під інноваціями розуміють: 1) нововведення, яке ще недостатньо поширене у суспільному виробництві; 2) нововведення, впровадження нових ідей, технологій, видів продукції тощо в організацію продукції, виробництво, управління підприємством та галуззю; 3) щось, що сприймається як нове, як нововведення; 4) форма керованого розвитку вже наявних систем; 5) процес, в ході якого винахід або відкриття доводиться до стадії застосування і починає давати економічний ефект.

Трансформація розвитку суспільства країн світу зумовила формування такої моделі інноваційного перетворення господарства, де наявні відмітні від етапів попереднього розвитку пріоритети, а саме: якість життя населення, переважання інтелектуальної складової у капіталі підприємства, забезпечення збереження довкілля. Звідси доволі простий висновок про те, що подолання економічного відставання, забезпечення соціально орієнтованого розвитку вирішальною мірою залежатимуть від піднесення наукомістких галузей та розвитку технологій. Широке застосування інновацій, ресурсозберігаючих технологій, виробництво екологічно чистого продовольства у сфері агропромислового комплексу сприятимуть формуванню конкурентних переваг його підприємств та забезпечать інтеграцію у світогосподарську систему. Дедалі більша кількість науковців і практиків погоджується з тим, що першочерговим завданням на даному етапі розвитку ринкової економіки є необхідність впровадження нових підходів до стратегії управління інноваційною діяльністю в агропромисловому комплексі, адже, саме за рахунок інноваційних перетворень АПК України може мати конкурентні переваги на світових агропродовольчих ринках.

У цьому зв'язку є актуальними і затребуваними набуті знання щодо здійснення нововведень в управління інноваційною діяльністю в історичній ретроспективі. З огляду на просторові або розлогі трактування сутності інноваційної діяльності, як такою, за певним ознаками можна вважати функціонування вітчизняної системи сільськогосподарської науки й дослідної справи у 20-х рр. ХХ ст. відповідно до свого часу, політичного, соціально-економічного тла історичного етапу.

Важливі трансформації періоду 20-х років минулого століття характеризуються розгортанням пошуків форм і методів розвитку галузевого дослідництва для потреб планової економіки. Відпрацьована наприкінці ХІХ – початку ХХ століття (1884–1908 рр.) система організації наукового супроводу аграрної галузі, яка функціонувала переважно на принципах вільної думки діяла за краєвим принципом або організацією, ведення дослідництва, в основі

якої – розроблений В.В. Вінером «Проект организации порайонного изучения сельского хозяйства» [6]. За методом краювої побудови, відповідно до п'яти на той час природно-кліматичних зон УСРР, основну роль виконували крайові дослідні станції, а для наукового забезпечення окремих регіонів у певних галузях сільського господарства створювали районні сільськогосподарські дослідні станції та закладали мережі колективних дослідів. Провідними установами були Поліська крайова сільськогосподарська дослідна станція ім. А. Засухіна, Київська крайова сільськогосподарська дослідна станція ім. Я.М. Дудника, Харківська крайова дослідна станція, Дніпропетровська крайова сільськогосподарська дослідна станція ім. І. Клименка та Одеська крайова сільськогосподарська дослідна станція.

Управлінський апарат являв собою певну систему. У 1921–1922 рр. розпочали роботу дослідний відділ НКЗС УСРР (Домрачов Д.В.) та Всеукраїнське бюро дослідної справи, Бюро Всеукраїнських з'їздів (Рожественський Б.М.) (його у 1919 р. створено на I-му Всеукраїнському агрономічному з'їзді), Всеукраїнський комітет з дослідної сільськогосподарської справи (створений на II-му Всеукраїнському агрономічному з'їзді, 1921 р.) [7]. Також діяли створені у 1921 р. обласні (крайові) управління сільськогосподарської дослідної справи. З 1918 р. розбудовував свою структуру й принципи роботи координуючий центр – Сільськогосподарський науковий комітет України (СГНКУ). Дослідницька мережа станом на 1922 р. налічувала 51 галузеву установу, проте масштабність організаційних робіт, безперервні дискусії й інші чинники не сприяли ефективній діяльності.

Упродовж 20-х рр. на різних рівнях відбулися дискусії й обговорення стосовно краювого принципу організації дослідництва, який мав низку недоліків практичного характеру, зокрема непевність у правильності зонального поділу території республіки, плутанина з функціями універсальних станцій, невизначеність завдань їх головних відділів, питання фінансування та інше. До того ж вчені дійшли висновку про необхідність поглибленого вивчення питань

наукового забезпечення сільського господарства України шляхом організації спеціальних інститутів всеукраїнського масштабу, які зможуть у подальшому ефективно проводити роботу, спираючись на опрацьовані комплексні програми районних сільськогосподарських дослідних станцій (Кулжинський С.П., Соколовський О.Н., Яната О.А. та інші).

Надалі, починаючи з 1928 р., новою координуючою основою аграрної науки стає інституалізація, приймаються урядові рішення щодо створення більшості з нині діючих спеціалізованих науково-дослідних інститутів, успішність діяльності яких за короткий термін заклали організаційні основи, що привели галузеве експериментаторство до академічної форми діяльності. Крім того, у даний період опрацьовувались і були впроваджені інноваційні так би мовити, для того часу проекти, на розгляді яких зупинимось детальніше. Вони сформувалися внаслідок розгорнутого обговорення і в подальшому були покладені в основу проектування структури галузевого дослідництва, основні риси яких збережені донині. Отже, певною мірою завершеними й обґрунтованими виявилися проекти: Всесоюзної академії сільськогосподарських наук ім. В.І. Леніна (ВАСГНІЛ), Народного комісаріату земельних справ УСРР та Народного комісаріату робітничо-селянської інспекції (НК РСІ) УСРР [8]. Проекти цих установ містили об'єктивний аналіз стану науково-дослідної роботи в галузі, проте різнилися принципами побудови системи сільськогосподарської дослідної справи. Помітні відмінності в побудові системи та мережі науково-дослідних установ простежувалися при порівнянні проектів НКЗС і НК РСІ УСРР.

У вступній частині проектів подавався аналіз вже проведеної роботи, зазначалося про велику кількість цінних і важливих здобутків з різних напрямів дослідницької діяльності, зокрема наголошувалося на досягненнях у 1920-х роках, коли відбулось розширення і зміцнення мережі науково-дослідних установ. При цьому вказувалося на недоліки у системі та роботі науково-дослідних установ. За оцінкою НКЗС і НК РСІ УСРР вони полягали у відсутності плановості й методологічних підходів при створенні науково-

дослідних установ, обслуговуванні великих «поміщицьких і куркульських» господарств, індивідуалізмі, відірваності від сільськогосподарського виробництва та ін. Найбільше уваги приділяли відсутності спрямування дослідницької діяльності на розв'язання актуальних проблем, що поставали в реконструктивний період розбудови планового соціалістичного сільського господарства. Крім того, підпорядкування науково-дослідних установ різним відомчим структурам (НКЗС, НКО, ВРНГ) призводило до посилення паралелізму й унеможлиблювало раціональне використання наукового потенціалу. Дослідницька діяльність недостатньою мірою пов'язувалася із роботою вищих навчальних закладів. Звісно, не обійшлося й без звинувачень співробітників науково-дослідних установ у веденні роботи «на засадах антимарксистських, неонародницьких теорій економіки сільського господарства», що спричинило «опір наближенню науково-дослідної роботи до виробництва та відповідної їй організації» [9, с. 33].

У проектах чітко окреслювалися проблеми, вирішення яких держава покладала на сільськогосподарську науку: 1) організація великого сільського господарства (типи, розміри, межі спеціалізації); 2) нове районування сільськогосподарського виробництва; 3) механізація та електрифікація сільськогосподарського виробництва; 4) вивчення соціально-економічних процесів, що виникали «на базі будівництва великого соціалістичного сільського господарства»; 5) наукова організація праці в сільському господарстві; 6) шляхи підвищення врожайності та якості зернової продукції; 7) питання тваринництва (індустріалізація, кормова база, якість продукції); 8) вирощування технічних культур, як сировинної бази для промисловості; 9) нові типи сільськогосподарських споруд відповідно до спеціалізації великого сільськогосподарського виробництва; 10) переробка продукції сільського господарства та раціональне використання її у промисловості на основі нової енергетичної бази. З огляду на поставлені комплексні завдання, які вимагали єдиного управління та координації, систему сільськогосподарської дослідної справи передбачалося будувати на принципах підпорядкування усієї мережі

науково-дослідних установ в межах СРСР і окремих республік Народному комісаріату земельних справ. Задекларовані єдина програма і методика роботи всіх науково-дослідних установ та глибока спеціалізація в діяльності кожної установи відповідно до спеціалізації сільськогосподарського виробництва у поєднанні із системою сільськогосподарської освіти, як довів у подальшому досвід, сприяли налагодженню ефективної системи наукового забезпечення ведення сільського господарства. Певною мірою виправдало себе і завдання перенесення науково-дослідної роботи безпосередньо на виробництво, результатом чого стало створення великих спеціалізованих господарств.

Проекти ВАСГНІЛ, НКЗС, НК РСІ декларували планову побудову сільськогосподарської дослідної справи в програмній та методологічній єдності з єдиним центром – ВАСГНІЛ, що здійснювала наукове керівництво та координацію науково-дослідної роботи в сільськогосподарській галузі народного господарства СРСР. Проектами передбачалася потреба створення відповідних об'єднувальних центрів і в межах окремих республік, але позиції щодо характеру центрів різнилися. Проект НК РСІ УСРР передбачав організацію при НКЗС УСРР, як складову його частину – відповідний орган, підпорядкований президії ВАСГНІЛ як частині НКЗС СРСР. А за проектом НКЗС УСРР в інтересах організаційного об'єднання, наукового керівництва та завершення всієї мережі науково-дослідних установ, що працювали в Україні у галузі сільського господарства: «...визнати за потрібне утворення на Україні в системі НКЗС центра с.-г. науки в формі Української Академії Сільськогосподарських наук. До організації Академії при НКЗС розгорнути роботу Наукової Ради, що має об'єднати тимчасом всі с.-г. науково-досвідні установи на Україні» [9, с. 34].

Отже, в Народному комісаріаті земельних справ УСРР вважали, що найправильнішим шляхом буде утворення центру в Україні у формі академії сільськогосподарських наук, яка функціонуватиме у взаємозв'язку з ВАСГНІЛ як об'єднуючий центр науково-дослідних установ, сприятиме проведенню

синтетичних наукових робіт та комплексному обслуговуванню сільського господарства.

Відповідно до вимог уряду УСРР стосовно спеціалізації окремих галузей сільського господарства та потреби вивчення загальних питань, усі три проекти передбачали створення науково-дослідних інститутів двох типів – загальних і спеціальних. Перші мали працювати над загальними питаннями сільського господарства, досліджувати окремі напрями господарства та сільськогосподарські явища (агрохімія, агрофізика, фізіологія, генетика, метеорологія тощо). На них також покладалося завдання розробляти науково-теоретичні засади розв'язання спеціальних наукових і практичних проблем. Завданнями спеціальних інститутів було вивчення питань організації й техніки відповідного спеціалізованого господарства (зернового, молочного, кукурудзяного, цукрово-бурякового).

У проекті ВАСГНІЛ було передбачено організацію всесоюзних загальних інститутів, розташованих у великих центрах, зокрема у Москві та Ленінграді, а в окремих республіках – лише філії всесоюзних інститутів. Організацію спеціалізованих інститутів планували на всесоюзному та республіканському рівнях. Всесоюзні спеціалізовані інститути могли розташовуватися в союзних республіках. У проекті Народного комісаріату робітничо-селянської інспекції зазначалося про створення загальних інститутів тільки республіканських, а спеціалізованих – всесоюзних. У Наркомземі УСРР вважали, що мають існувати паралельно та всесоюзні зональні інститути і республіканські загальні інститути. Щодо спеціалізованих інститутів, то проект НКЗС цілком правильно передбачав існування спеціальних інститутів лише всесоюзного значення, але розташованих в окремих республіках і районах відповідної галузі господарства. Це було доцільним рішенням з огляду на досить своєрідні природні та економічні умови окремих республік. Адже комплексне наукове забезпечення сільськогосподарських регіонів найкраще могли надавати загальні республіканські інститути, які у своїй роботі тісно пов'язані з керівними та плановими органами республіки.

Як свідчить вищенаведене, проекти ВАСГНІЛ, НКЗС та НКРСІ УСРР узгоджувалися щодо системи побудови інститутів і в питанні стосовно створення загальних і спеціальних науково-дослідних інститутів. Розбіжності крилися в характері інститутів: республіканський/всесоюзний. Але в питаннях організації середньої та низової ланки мережі науково-дослідних установ виникли принципові неузгодженості проектів ВАСГНІЛ і НКЗС УСРР, з одного боку, та проекту НК РСІ УСРР – з іншого.

Проектами ВАСГНІЛ і НКЗС УСРР передбачалося створити триступеневу мережу науково-дослідних установ: науково-дослідні інститути–зональні станції спеціальних інститутів–опорні пункти зональних станцій та інститутів у радгоспах і колгоспах. Проект НК РСІ УСРР передбачав організацію двоступеневої мережі: загальні і спеціальні науково-дослідні інститути та дослідні господарства з певною чисельністю наукових кадрів. При цьому спеціальні дослідні господарства мали бути базою науково-дослідних інститутів для ведення поглибленої дослідної роботи.

Розглядаючи триступеневу і двоступеневу системи побудови науково-дослідних установ, варто зауважити про певні переваги та недоліки кожної з них. Цінність проекту НК РСІ полягала у спрощенні системи організації, в усуненні зайвих ланок і наближенні до виробництва, а також у відмові від колишнього крайового принципу побудови дослідної справи. Водночас, поставивши завдання тісного зв'язку виробництва з науково-дослідною роботою, що не викликає заперечень, у проекті НК РСІ не враховувалося чимало важливих моментів, які не давали змоги впровадити таку систему в практику з огляду на надто велику територію СРСР і окремих республік з неоднаковими природно-кліматичними умовами. Організація дослідних господарств не могла забезпечити належного вивчення природних умов без утворення спеціальних зональних станцій, що найтісніше пов'язувалися з місцевими умовами і в своїй роботі безпосередньо спиралась на мережу опорних пунктів радгоспів та колгоспів і водночас слугували базою для спеціальних інститутів.

У цілому, мережу науково-дослідних установ в сільськогосподарській галузі України найбільш змістовно було розроблено в проекті Наркомзему УСРР, яким передбачалося створення низки науково-дослідних інститутів. *Загальнореспубліканські інститути* – організації та економіки соціалістичного сільського господарства, механізації та електрифікації, ґрунтознавства, меліорації, прикладної ботаніки, лісового господарства, науково-практичної ветеринарії, землеробства, тваринництва, сільськогосподарської метеорології, захисту рослин. Необхідно зазначити, що деякі інститути були організовані, але більшість потрібно було створювати найближчим часом. Планувалося відкрити у Харкові Інститут організації праці в сільському господарстві, угноєння, у Києві – рибного господарства та в Одесі – Інститут генетики і селекції. Також передбачалося створити *Всесоюзні спеціальні інститути*: зернового господарства (Харків), плодово-ягідного виробництва, лікарських та запашних рослин, цукробурякового господарства та цукроносних рослин (Київ), кукурудзи (Дніпропетровськ), свинарства (Полтава). *Зональні станції*: картоплі (Полісся), виробництва городини (Харків, Донбас, Запоріжжя), бавовництва та нових текстильних культур (Херсон), сої (Дніпропетровщина), конопляно-льняного виробництва (Глухів), тютюнництва (Лохвиця, Наддністрянщина), м'ясного скотарства (Біла Церква), молочного господарства (Чернігів, Одеса), луків та пасовиськ (Казаровичі), вівчарства (Чаплі), птахівництва (Кам'янець-Подільський), кролівництва (Полтава), шовківництва (Київ), бджільництва (Харків), кормовиробництва та кормових рослин (Полтава), зернового господарства (Дніпропетровськ, Київ), цукробурякового господарства (Іванівка, Уладівка, Великий Поділ), плодоягідного виробництва (Мліївка, Мелітополь, Кам'янець-Подільський), виноградарства та виноробства (Одеса) [9, с. 35]. Крім того, також передбачалося створення опорних пунктів і дослідних господарств на базі станцій, що не увійшли до мережі зональних станцій.

Розроблену Народним комісаріатом земельних справ схему мережі науково-дослідних установ розглянули й обговорили окружні виконавчі комітети, земельні відділи та на нараді спеціалістів-дослідників. Загалом, з

основними принципами проекту реорганізації сільськогосподарської дослідної справи майже всі погодилися. Окремі пропозиції або заперечення зазначених виконавчих органів стосувалися питання щодо удосконалення низової ланки мережі місцевими організаціями. Держплан УСРР також вніс пропозиції до проекту Народного комісаріату земельних справ, які полягали у необхідності створення: зональної зернової станції в районі Одеської округи для обслуговування степового регіону та АМСРР; зональної станції смушково-молочного вівчарства на Полтавщині, враховуючи значний розвиток цього напрямку вівчарства в Україні та цінність його для експорту; Інституту кормовиробництва на базі Полтавської дослідної станції, що мала достатньо міцну наукову базу та відповідні умови для розгортання роботи. **Ошибка! Источник ссылки не найден.** Здебільшого рекомендації Держплану УСРР було враховано.

Щодо питання фінансування мережі науково-дослідних установ, то проекти ВАСГНІЛ, НКЗС і НК РСІ УСРР не мали чіткості. Справа фінансування потребувала особливого впорядкування. Проект НКЗС УСРР передбачав кілька джерел фінансування (держбюджет, союзний та республіканський, місцевий, агрофонд, дотації господарських організацій) та одночасно фінансування однієї наукової установи з різних джерел. Проте такий порядок не гарантував стабільності у фінансуванні окремих науково-дослідних установ. Тому Держплан УСРР відстоював таку позицію: всі загальнореспубліканські інститути фінансуватимуться з республіканського держбюджету; спеціальні всесоюзні інститути – за рахунок союзного бюджету; розташовані на території республіки зональні станції спеціальних інститутів – з республіканського держбюджету; опорні пункти в радгоспах і колгоспах фінансуються за рахунок останніх. Згодом, із фінансовим зміцненням спеціалізованих сільськогосподарських трестів, в їхнє підпорядкування планувалося передати відповідні інститути та зональні станції для здійснення фінансування останніх виключно з бюджетів трестів.

Загалом, запропоновані основні принципи побудови мережі науково-дослідних установ було використано при реконструкції сільськогосподарської дослідної справи в Україні. Держплан зазначав, що практична реалізація проекту Народного комісаріату земельних справ УСРР з урахуванням наведених зауважень дасть можливість «...усунути всі хиби та недоліки в дотеперішній системі та роботі науково-дослідних установ в сільському господарстві, виведуть сільськогосподарську науку на певний шлях найщільнішої ув'язки її з виробництвом та побудування її для прискорення й забезпечення соціалістичної реконструкції сільського господарства України» [10]. При цьому обов'язково слід дотримуватися планової та чіткої розгалуженості об'єктів і завдань науково-дослідної роботи між окремими установами. Розуміння того, коли певна кількість існуючих установ (науково-дослідні інститути, мережа дослідних станцій, центральні лабораторії, науково-дослідні кафедри), що працювали в окремих напрямках сільського господарства України і підпорядковувалися різним Народним комісаріатам (НКО, НКЗС, ВРНГ та ін.), мало виправити становище, щоб об'єднати їхню роботу, усвідомити важливість ідеї створення Всеукраїнської академії сільськогосподарських наук (нині – Національна академія аграрних наук України) у 1931 р.

Крім вказаних проектів, було запропоновано ще кілька авторських (Рожественський Б.М., Дешевий В.І., Іллюєв В., Матюхін В.В.), обговорення яких завершилося лише у 1930 р. на засіданні президії Держплану УСРР. Усі представники зацікавлених організацій, які брали участь у цьому засіданні визнали доцільним проект НКЗС УСРР, який прийняли за основу. Обраній тоді спеціальній комісії було доручено його деталізувати і надати відповідні пропозиції уряду УСРР.

Таким чином, можемо спостерігати в історичному розрізі процес розробки й впровадження новітніх проектів з метою покращення й активізації розвитку науки і виробництва. У свою чергу, сучасна вітчизняна наука здатна акумулювати аналіз шляхів її розвитку й закономірності руху знань у їх

поєднанні з соціокультурними змінами в країні і продукувати нові знання про рушійні механізми подальшого розвитку. Прийнятність інноваційної наукової методології щодо сталого розвитку країни й надалі актуалізує завдання дослідників із студіювання досвіду функціонування галузевих освітніх і науково-дослідних інституцій, наукової спадщини видатних учених-аграріїв, що сприятиме удосконаленню теоретико-методологічного підґрунтя визначення еволюційних моделей функціонування галузевої науки.

Список використаних джерел та літератури

1. Вергунов В.А. Сільськогосподарська дослідна справа в Україні від зародження до академічного існування : організаційний аспект / НААН, ННСГБ. Київ, 2012. 416 с.

2. Вергунов В. А. Професор Борис Карлович Єнкен (1873–1943) : нарис життя та творчої діяльності / НААН, ННСГБ. Київ, 2014. 432 с.

3. Інноваційна діяльність. Вікіпедія – вільна енциклопедія. Дата оновлення : 12.11.2018. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0_%D0%B4%D1%96%D1%8F%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C (дата звернення : 22.12.2018).

4. Про інноваційну діяльність : Закон України від 04.07.2002 № 40-IV. Дата оновлення : 05.12.2012. URL : <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/40-15/ed20121205/find?text=%B2%ED%ED%EE%E2%E0F6%B3%BF> (дата звернення : 22.12.2018).

5. Керівництво Осло. Рекомендації щодо збору та аналізу даних стосовно інновацій. *Організація економічного співробітництва та розвитку*. 3-тє вид. ; пер. з англ. Київ, 2009. 163 с.

6. Винер В. В. Областное построение сельскохозяйственного опытного дела в теории и на практике. *Сельскохозяйственное опытное дело*. 1925. № 6. С. 3–8.

7. Вергунов В. А. Науково-організаційні засади функціонування Національної академії аграрних наук України : передумови появи, головні здобутки та інноваційні перспективи (до 85-річчя НААН) : наук. доп. Вінниця, 2016. 26 с.

8. Щebetюк Н. Б. Організація сільськогосподарської дослідної справи в УСРР в умовах соціально-економічних трансформацій кінця 20-х – початку 30-х рр. ХХ ст. Київ, 2015. 80 с.

9. Гомон Ю. Реконструкція сільськогосподарської дослідної справи на Україні (Порядком обговорення). *Спеціаліст сільського господарства України*. 1930. № 5–6. С. 33–37.

10. Пояснювальна записка для Групи управління науково-дослідними установами (21 січня 1930 р.). *Центральний державний архів вищих органів влади і управління України*. Ф. 27. Оп. 10, Спр. 83, Арк. 23.

References

1. Vergunov, V. A. (2012). *Sil's`kogospodars`ka doslidna sprava v Ukrayini vid zarodzhennya do akademichnogo isnuvannya : organizacijny`j aspekt [Agricultural Experimental Case in Ukraine from Beginning to Academic Existence: Organizational Aspect]* / NAAN, NNSGB. Kyiv. 416. [in Ukrainian].
2. Vergunov, V. A. (2014). *Profesor Bory`s Karlovy`ch Yenken (1873–1943) : nary`s zhy`ttya ta tvorchoyi diyal`nosti [Professor Boris Karlovich Yenken (1873–1943): Essay on life and creative activity]* / NAAN, NNSGB. Kyiv. 432. [in Ukrainian].
3. (2018). *Innovacijna diyalnist [Innovative activity]. Vikipediia – vilna entsyklopediia [Wikipedia, the free encyclopedia]. Data onovlennya : 12.11.2018 [Date updated : 11.12.2018]. <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0%D0%B4%D1%96%D1%8F%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C> (last accessed : 22.12.2018). [in Ukrainian].*
4. (2012). *Pro innovatsiinu diialnist : Zakon Ukrainy vid 04.07.2002 № 40-IV. Data onovlennia : 05.12.2012. [About innovation activity : Law of Ukraine of 04.07.2002 № 40-IV. Date updated : 12/05/2012]. <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/40-15/ed20121205/find?text=%B2%ED%ED%EE%E2%E0%F6%B3%BF> (last accessed : 22.12.2018). [in Ukrainian].*
5. (2009). *Kerivnyctvo Oslo. Rekomendaciyi shhodo zboru ta analizu danyx stosovno innovacij [The Oslo leadership. Recommendations for collecting and analyzing data on innovations]. Organizaciya ekonomichnogo spivrobitnyctva ta rozvytku [Organization of economic cooperation and development]. 3-tye vyd. ; per. z angl. Kyiv. 163. [in Ukrainian].*
6. Vyner, V. V. (1925). *Oblastnoe postroenie sel'skohozejajstvennogo opytnogo dela v teorii i na praktike. [Regional construction of an agricultural experimental case in theory and practice]. Sel'skohozejajstvennoe opytnoe delo [Agricultural experimental Case]. 6. 3–8. [in Ukrainian].*
7. Vergunov, V. A. (2016). *Naukovo-organizacijni zasady funkcionuvannya Nacionalnoyi akademiyi agrarnyx nauk Ukrayiny : peredumovy poyavy, golovni zdobutky ta innovacijni perspektyvy (do 85-richchya NAAN) [Scientific and organizational principles of the functioning of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine : preconditions for appearance, main achievements and innovative perspectives (to the 85 th anniversary of NAAS)] : nauk. dop. Vinnycya. 26. [in Ukrainian].*
8. Shhebetyuk, N. B. (2015). *Organizaciya silskogospodarskoyi doslidnoyi spravy v USRR v umovax socialno-ekonomichnyx transformacij kincy 20-x – pochatku 30-x rr. XX st. [Organization of agricultural research in the USSR in the*

conditions of socio-economic transformations of the late 20 s and early 1930 s.]. Kyiv. 80. [in Ukrainian].

9. Gomon, Yu. (1930). *Rekonstrukciya silskogospodarskoyi doslidnoyi spravy na Ukrayini (Poryadkom obgovorenniya)* [Reconstruction of Agricultural Experimental Case in Ukraine (Procedure of Discussion)]. *Spetsialist silskoho hospodarstva Ukrainy* [Specialist of Agriculture of Ukraine]. 5–6. 33–37. [in Ukrainian].

10. (1930). *Poiasniuvalna zapyska dlia Hrupy upravlinnia naukovo-doslidnymy ustanovamy (21 sichnia 1930 r.)* [Explanatory note for the Research and Development Research Group (January 21, 1930)]. *Centralnyj derzhavnyj arxiv vyshhyx organiv vlady i upravlinnya Ukrainy* [Central State Archive of the Supreme Power and Administration of Ukraine], f. 27, op. 10, spr. 83, ark. 23. [in Ukrainian].

Рецензент:

Шевченко В.Ф., д.і.н., проф.

Надійшла до редакції 15.05.2019 р.